

104

Vol. 23
Summer 2024
P.P: 109-132

Research Paper

Received:
2024-03-18
Revised:
2024-06-24
Accepted:
2024-08-20
Published:
2024-09-02

ISSN: 2008-6121
E-ISSN: 2645-5218

Explaining the role of air defense in enhancing the defense authority of the Islamic Republic of Iran on the horizon of the statement of the second step of the revolution

Reza Shamloo¹ | Behrooz Taslimkar²

Abstract

The armed forces Iran are trying to increase their defense capabilities, power and authority in order to increase deterrence, reduce vulnerability, maintain security, promote national stability and deal with any military challenges and threats. According to the Supreme Commander-in-Chief of Iran, "Defense is the first priority", based on the defense doctrine of Iran, the role of air defense in the protection and protection of the space of the holy country of Iran over time. the increase in the level of threats has become more pronounced than in the past. Air defense can play a role in enhancing the defense authority of the Iran according to its effectiveness in creating security. this research is applied, descriptive analysis with a mixed approach, the aim of explaining the role of the Air Defense in enhancing the defense authority of Iran in dealing with threats on the horizon of the Second Step Statement of the Revolution. The method of the required data is library and interview, the questionnaire has been analyzed using SPSS software. The results of the research show that air defense, which is considered one of the most efficient elements of national defense, is very effective and plays a role in the horizon of the statement of the second step of the revolution, and in realizing the authority index of the statement of the second step, it has functions such as; Deterrence means gaining air superiority, maintaining air superiority, etc and its improvement will definitely increase the defense authority of Iran.

Keywords: Air defense; defensive authority; gaining air superiority; maintaining air superiority.

1. Corresponding Author, Khatam al-Anbia Air Defense University, Tehran, Iran
r.shamloo1354@gmail.com
2. PhD in Strategic Defense Management, National Defense Strategic Studies and Research University and Institute, Tehran, Iran
DOR: 20.1001.1.20086121.1403.23.104.5.2

Publisher: Imam Hussein University

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

© Authors

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۱۲

شاپا چاپی: ۶۱۲۱-۲۰۰۸
الکترونیکی: ۵۲۱۸-۳۶۴۵

تبیین نقش پدافند هوایی در ارتقاء اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در افق بیانیه گام دوم انقلاب

رضا شاملو^۱ | بهروز تسلیمیکار^۲

چکیده

امروزه نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران تلاش می‌کنند قابلیت‌ها و قدرت و اقتدار دفاعی خود را افزایش دهند تا موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب‌پذیری، تداوم امنیت، ارتقای پایداری ملی و مقابله با هرگونه چالش و تهدیدهای نظامی شود. برابر منویات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله العالی) مبنی بر اینکه «پدافند در اولویت اول است» و همچنین بر اساس دکترین دفاعی کشور جمهوری اسلامی ایران، نقش و جایگاه پدافند هوایی در حفاظت و صیانت از حریم فضایی کشور مقدس جمهوری اسلامی ایران با گذشت زمان و افزایش سطح تهدیدها پررنگ‌تر از گذشته شده است. پدافند هوایی متناسب با میزان اثرگذاری که در ایجاد امنیت دارد می‌تواند در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران کشور نقش‌آفرینی کند. نوع این پژوهش، کاربردی، روش آن توصیفی تحلیلی با رویکرد آمیخته بوده و با هدف تبیین نقش نیروی پدافند هوایی آجا در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدها در افق بیانیه گام دوم انقلاب به رشته تحریر درآمده است. شیوه گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز کتابخانه‌ای و اسنادی و با ابزارهای فیش‌برداری و مصاحبه بوده و با استفاده از نرم‌افزار SPSS پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصله بیانگر این است که نقش نیروی پدافند هوایی آجا که از کارآمدترین ارکان دفاع ملی محسوب می‌گردد در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در افق بیانیه گام دوم انقلاب بسیار مؤثر و نقش‌آفرین بوده و ارتقای آن موجب ارتقای حتمی اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در رابطه با سایر کشورها به شمار می‌رود.

کلیدواژه‌ها: پدافند هوایی، اقتدار دفاعی، کسب برتری هوایی، حفظ برتری هوایی.

۱. نویسنده مسئول، دانشگاه پدافند هوایی خاتمالانبیاء (ص)، تهران، ایران
r.shamloo1354@gmail.com

۲. دکتری مدیریت راهبردی دفاعی، دانشگاه و پژوهشگاه مطالعات و پژوهشهای راهبردی دفاع ملی، تهران، ایران

DOR: 20.1001.1.20086121.1403.23.104.5.2

نویسندگان ©

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

یکی از عرصه‌های مهم و اساسی تأمین امنیت ملی کشورها در راستای حفظ منافع ملی خود و دستیابی به اقتدار پایدار، توجه به حوزه دفاعی نظامی و عوامل اثرگذار بر قدرت دفاعی کشور در راستای ایجاد بازدارندگی در برابر تهدیدهای دشمنان می‌باشد که با توجه به حاکم بودن شرایط عدم قطعیت در پیش‌بینی آینده مناسبات و تحولات کشورها و نظام بین‌الملل، درک جایگاه و توان دفاعی نظامی جهت مقابله با تهدیدهای متصور در آینده از مسائل ضروری می‌باشد. درواقع می‌توان گفت که یکی از ابعاد اساسی اقتدار ملی یک کشور، اقتدار دفاعی آن کشور است (اسکندری و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۲).

با عنایت به تحولات سریع و پیچیده دنیای امروز و تغییر دائم ماهیت تهدیدات هوایی و ویژگی‌های صحنه نبرد، تعدد و تنوع تهدیدها، گستره وسیع منطقه نبرد، تحرک زیاد، استفاده از سلاح‌های برد بلند و غیره و به‌منظور دستیابی به هدایت و رهبری کارآمد و با قابلیت‌های بالا، وجود یک نیروی آماده برای غلبه و برتری یافتن در میدان نبرد، می‌تواند اثرگذار باشد؛ بنابراین با توجه به مطالب مطروحه بالا نیروی پدافند هوایی آجا نیز از این مقوله مستثنی نیست و با عنایت به این که نیرو نقش اساسی، محوری و کلیدی در تعالی اهداف ارتش جمهوری اسلامی ایران و نیروهای مسلح دارد باید شاکله آن که وجود یک ساختار مناسب، به‌روز، باکیفیت و متناسب با تهدیدات بوده مورد توجه قرار گیرد تا موجب افزایش اقتدار دفاعی گردد. مأموریت پدافند هوایی که توسط شبکه یکپارچه پدافند هوایی به مورد اجرا گذارده می‌شود در قالب چهار مرحله کشف، شناسایی، ره‌گیری و انهدام به‌صورت فرآیندی مستمر و مداوم صورت می‌پذیرد و ایجاد هرگونه وقفه‌ای در تکمیل فرآیندهای مذکور می‌تواند کسب موفقیت شبکه یکپارچه پدافند هوایی را تحت تأثیر قرار دهد (آیین‌نامه عملیات پدافند هوایی، ۱۳۹۴: ۴) با توجه به اینکه پدافند هوایی فارغ از زمان جنگ و بحران، به‌منظور جلوگیری از غافلگیری در برابر تهدیدات موجود در شرایط صلح نیز موظف به پایش تمامی فعالیت‌های هوایی در حریم فضایی کشور و حتی فواصلی بسیار دورتر از محدوده مورد اشاره می‌باشد، بنابراین میزان اثرگذاری آن در ارتقای اقتدار دفاعی با توجه به مدنظر قرار دادن شرایط صلح و بحران بیشتر از سایر مؤلفه‌ها خواهد بود. با توجه به اینکه مهم‌ترین علت وجودی نیروهای مسلح بازدارندگی است، بنابراین وجود یک نیروی پدافند هوایی

قوی در کنار تجربه به‌دست آمده از نبردهای گذشته مبنی بر گسترده‌گی تهاجم هوایی در اولین گام هجوم به کشورهای هدف، می‌تواند به‌عنوان یک عامل اصلی در ممانعت از هرگونه تعرضی به مرزهای جغرافیایی، کمک به‌سزایی نموده و این مهم نشانه قدرت ملی در سطوح منطقه‌ای و جهانی می‌باشد. در این راستا نیروی پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران همگام با سایر ارکان نیروهای مسلح، با بهره‌گیری بهینه از قابلیت‌ها و توانمندی‌های نظامی خود و همچنین با استفاده از تجربیات گران‌قدر هشت سال دفاع مقدس، می‌تواند در جهت افزایش اقتدار دفاعی و نظامی خود گام بردارد.

تحقیق حاضر به دنبال آن است که با شناخت نیروی پدافند هوایی مبتنی بر بیانیه گام دوم انقلاب، نقش نیروی پدافند هوایی را ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران موردبررسی قرار دهد. از آنجاکه تبیین نقش نیروی پدافند هوایی آجا در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در افق بیانیه گام دوم انقلاب مستلزم شناخت مطلوب و اثربخش در این حوزه خواهد بود و کار علمی مدونی تاکنون در این رابطه انجام نشده است؛ بنابراین در این پژوهش تبیین نقش نیروی پدافند هوایی آجا ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در افق بیانیه گام دوم انقلاب مسئله پژوهش خواهد بود. پرسش اصلی پژوهش این است که نقش نیروی پدافند هوایی آجا در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در افق بیانیه گام دوم انقلاب چگونه می‌باشد؟ این پژوهش به این جهت از اهمیت برخوردار است موجب شناخت صحیح پدافند هوایی و ابعاد مؤثر آن به‌عنوان پایه و اساس اقتدار کشور جمهوری اسلامی ایران و ایجاد وحدت در تلاش‌ها و رویه‌ها برای ارتقای سطح توان دفاعی در تمام مؤلفه‌های مربوط خواهد گردید. انجام نشدن این تحقیق موجب ناشناخته ماندن نقش نیروی پدافند هوایی آجا در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران و در نتیجه موجب تصمیم‌گیری نامناسب از سوی مسئولین به دلیل ناآشنایی با این سازمان و موجب اتلاف منابع محدود، تحمیل هزینه‌های اضافی و صدمه وارد آمدن به سازمان خواهد گردید.

مبانی نظری

مفهوم دفاع

در فرهنگ دهخدا «دفع» به معنای دور کردن آمده است: «دفاع» سخت دفع کننده، دفاع دور کردن از کسی، دفع کردن از کسی، یابوری کردن و حمایت کردن کسی را گویند (دهخدا، ۱۳۳۹: ۹۶). در فرهنگ عمید به عنوان مصدر به معنی: از کسی حمایت کردن، بدی و آزاری را از خود یا از دیگری دور کردن، وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن (عمید، ۱۳۸۹: ۶۰۴). دفاع عبارت است از تدابیری که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناورانه توسط یک یا چند کشور مؤتلفه اتخاذ می شود (محمدنژاد و همکاران، ۱۳۷۸: ۱۴۱).

مفهوم دفاع ملی

به لحاظ تاریخی و در رویکردی دیرینه شناختی «دفاع ملی دارای مفهومی بنیادی در گذشته است که در آن مهم ترین منافع دولتی را با نیروی نظامی حفاظت می کردند. تاریخ شاهد نمونه های قهرمانانه توسل به نیروی نظامی برای نجات ارزش های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در مقابل براندازی خشونت آمیز است» (بوزان، ۱۳۸۹: ۳۰۶). «جان. ام. کالینز» دفاع ملی را همه تدابیری می داند که توسط یک کشور یا چند کشور مؤتلف برای مقاومت در برابر حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، روانی و یا فناورانه اتخاذ می شود. توانایی های دفاعی بازدارندگی را تقویت می کنند و بازدارندگی نیز به این توانایی ها نیرو می بخشد (کالینز، ۱۳۷۳: ۴۹۲) «دفاع ملی دفاعی همه جانبه است با همه توانمندی های سخت و نرم قدرت ملی و کشورهای مؤتلفه و دوست برای مقابله و مقاومت در برابر تهاجم و تجاوز سخت و نرم دشمن و تهدیدات امنیت ملی در ابعاد مختلف آن (سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، علم و فناوری و غیره) و هر نیت و اقدام دشمن که باعث لطمه به ارزش های دینی و ملی گردد و به مفهوم دیگر توسعه اقتدار ملی کشور در حوزه های سخت و نرم قدرت برای ایجاد قابلیت های پدافند عامل یا غیرعامل و بازدارندگی به منظور برقراری امنیت ملی و حفظ و توسعه منافع و اهداف امنیت ملی در داخل و خارج از کشور است، به نحوی است که بازدارندگی همه جانبه فراهم نماید و بازدارندگی نیز توان دفاعی را برای دفع تهدیدات تقویت کند.» (توحیدی به نقل از باقری، ۱۳۹۷).

رویکردهای دفاع ملی

دو رویکرد به دفاع ملی وجود دارد. رویکرد کلاسیک و مدرن. رویکرد کلاسیک با دو انگاره مشخص همراه است؛ اول آنکه، در این رویکرد، تهدیدات خارجی اصولاً جنبه نظامی داشتند و دوم آنکه مقابله با این تهدیدات تا اندازه زیادی به منابع داخلی قابل تصرف متکی بود و از هر چه ارزش ملی داشت دفاع می‌کرد؛ بنابراین، این برداشت از مفهوم دفاع ملی با اندیشه خودکفایی برای دولت همراه بود و می‌خواست دولت در جنبه‌های اصلی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حیات اجتماعی، خودبسنده شود. مطابق رویکرد مدرن، تهدیدات خارجی سرشتی صرفاً نظامی ندارند و جنگ‌ها در نبردهای نظامی یا مسلحانه خلاصه نمی‌شوند. در این چارچوب، تهدید خارجی می‌تواند شامل جنگ سیاسی، جنگ اقتصادی، جنگ فرهنگی و جنگ اطلاعاتی (به مفهوم گسترده آن) نیز بشود و افزون بر این، همه این سطوح و انواع گوناگون جنگ‌ها می‌توانند از ابعاد سخت‌افزارانه و نرم‌افزارانه، به گونه‌ای توأمان برخوردار باشند. بر این اساس، مفهوم دفاع ملی و اساساً مفهوم دفاع نیز متحول می‌شود و در ابعاد عامل و غیرعامل، نرم‌افزاری و سخت‌افزاری و در همه جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی معنادار شده و گسترش مفهومی می‌یابد. در چارچوب همین رویکرد است که بوزان اعتقاد دارد ایده دفاع ملی در برداشت سنتی و کلاسیک، پس از سال ۱۹۴۵ و پایان جنگ جهانی دوم تضعیف شده است. دلیل این امر عمدتاً پیشرفت فناوری نظامی بود که در نهایت سبب تکوین مفهوم امنیت ملی و تبدیل ایده دفاع ملی به آن شد (بوزان، ۱۳۸۹: ۳۰۷).

بازدارندگی

بازدارندگی عبارت است از وضعیتی ذهنی که از یک تهدید معتبر مبنی بر اقدام متقابل غیرقابل قبول برآمده است. (جمشیدی، ۱۳۹۱: ۸) بازدارندگی در فرهنگ انگلیسی آکسفورد عبارت است از اقدام یا واقعیت بازداشتن، مانع شدن، جلوگیری کردن، ابزار بازداشتن، مهار کردن از طریق ترس، به وحشت انداختن از هر چیزی (Oxford, 1989: 468) بازدارندگی به عنوان یک راهبرد بر این فرض استوار است که از طریق اعمال تهدیدات به موقع و مناسب می‌توان از رفتار دیگرانی که به صورت بالقوه دشمن هستند، بهره‌برداری نمود. اگرچه بازدارندگی از زمان‌های گذشته وجود داشته است، اما این آغاز جنگ سرد و ظهور عصر هسته‌ای بود که باعث شد

بازدارندگی به نقطه کانونی تفکر راهبردی تبدیل شود. وزارت دفاع آمریکا در لغت‌نامه اصطلاحات نظامی خود بازدارندگی را این‌گونه تعریف کرده است که: «جلوگیری از یک اقدام به وسیله ایجاد ترس از پیامدهای آن» (جمشیدی، ۱۳۹۱: ۸) راهبردی مبتنی بر بازدارندگی تنها زمانی کارایی دارد که تهدید مقابله به مثل نظامی از پشتوانه اراده سیاسی واقعی برای استفاده از زور برخوردار باشد؛ بنابراین، بازدارندگی به صورت ضمنی مبتنی بر آگاه ساختن دشمن خود از توانمندی نظامی و همچنین اراده سیاسی خود است. بازدارندگی نوعی خاصی از رابطه سیاسی بین واحدهای درگیر در کنش متقابل با یکدیگر است که در آن یکی از واحدها سعی بر نفوذ بر دیگری دارد تا از آن طریق مانع از شکل‌گیری رفتارهای نامطلوب آن شود. این موضوع از طریق تهدید به مجازات و یا محروم‌سازی طرف از منافع خود قرار دارد. بازدارندگی مبتنی بر سه اصل ارتباط، توانایی در کنار عقلانیت و اعتبار می‌باشد (بیلیس و همکاران، ۱۳۸۳: ۳۴۰).

دفاع از منظر قرآن کریم

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ (سوره مبارکه انفال - آیه شریفه ۶۰)

در برابر آن‌ها (دشمنان) آنچه توانائی دارید از نیرو آماده سازید و همچنین اسب‌های ورزیده را تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید و گروه دیگری غیر از این‌ها را که شما نمی‌شناسید و خدا می‌شناسد و هر چه در راه خدا (تقویت بنیه دفاعی اسلام) انفاق کنید، به شما بازگردانده می‌شود و به شما ستم نخواهد شد (ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی).

خداوند در آیات متعددی به موضوع دفاع اشاره داشته است. ایشان در آیات ۱۹۱، ۱۹۴، ۲۴۶ و ۲۵۱ سوره بقره، آیه ۳۲ سوره توبه، آیه ۱۲۶ سوره نحل و آیات ۳۹ و ۴۰ و ۶۰ سوره حج، دفاع را حقی مشروع در شریعت‌های آسمانی برای انسان معرفی می‌کند تا نشان دهد که حق دفاع در همه شرایع آسمانی تأیید و امضا شده و اختصاص به شریعتی ندارد. از نظر آموزه‌های قرآنی، دفاع هر چند یک امر طبیعی است و انسان به طور طبیعی و فطری به هر گونه تهدید به هر شکل و عنوانی پاسخ می‌دهد و در پیشگیری از تهدید اقدام می‌کند، اما تنها دفاعی مشروعیت دارد که مبتنی بر

عدالت و حق باشد و گرنه دفاع از ظلم و ظالم و باطل و باطل‌گرایان جایز نیست و مشروعیت ندارد.

دفاع از منظر حضرت امام خمینی (ره)

«اگر دشمنی که از او بر اساس اسلام و اجتماع مسلمین ترس باشد و بلاد مسلمین و یا مرزهای آن را مورد هجوم قرار دهد، بر همه مسلمان‌ها واجب است که از آن به هر وسیله‌ای که ممکن است با بذل مال و جان، دفاع نمایند. این دفاع مشروط به حضور امام - علیه‌السلام - و اذن او یا اذن نایب خاص یا عام او نیست. پس بر هر مکلفی بدون هیچ شرطی واجب است به هر وسیله‌ای که باشد، دفاع نماید» (امام خمینی، ۱۳۷۴: ۳۲۷).

«در هر حال، ما باید آماده و مهیا باشیم. روزهای حساس و تعیین‌کننده‌ای در پیش داریم و انقلاب اسلامی هنوز سال‌ها و ماه‌های تعیین‌کننده دیگر در پیش خواهد داشت؛ که واجب است پیشکسوتان جهاد و شهادت در همه صحنه‌ها حاضر و آماده باشند و از کید و مکر جهان‌خواران و آمریکا و شوروی غافل نمانند؛ و حتی در شرایط بازسازی نیروهای مسلح، باید بزرگ‌ترین توجه ما به بازسازی نیروها و استعدادها و انتقال تجارب نظامی و دفاعی به همه آحاد ملت و مدافعان انقلاب باشد؛ چراکه در هنگامه نبرد مجال پرداختن به همه جهات قوت‌ها، ضعف‌ها، طرح‌ها و برنامه‌ها و در حقیقت ترسیم راهبرد دفاع همه‌جانبه، نبوده است، ولی در شرایط عادی باید با سعه صدر و به دور از حُب و بغض‌ها به این مسائل پرداخت؛ و از همه اندوخته‌ها، تجربه‌ها، استعدادها و طرح‌ها استفاده نمود؛ و در جذب هر چه بیشتر نیروهای مؤمن به انقلاب همت گماشت و تجارب را به دیگران منتقل ساخت؛ و در تجهیز همه آحاد و افراد این کشور، بر اساس اصول خاص دفاع همه‌جانبه و تا رسیدن به تشکل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست‌میلیونی، کوشش نمود» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۱۳۵ - ۱۳۳) دفاع از نظر امام خمینی (رحمت‌الله) از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، به‌طوری‌که آن را پرورش‌دهنده جوهر انسانیت و مایه بروز شجاعت در انسان می‌داند (منصوری لاریجانی، ۱۳۷۷: ۲۱).

دفاع از منظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

«هیچ ملتی نمی‌تواند انتظار داشته باشد که در حالی که ضعیف و ناتوان است و قادر به دفاع از خودش نیست، دیگران به او چشم طمع نورزند و نخواهند از او سوءاستفاده کنند باید قدرتمند

شد. «فرمایشات در دیدار فرماندهان نظامی، ۱۳۸۴/۱/۱۶» یک ملت باید دشمن را بشناسد، نقشه دشمن را بداند و خود را در مقابل آن مجهز کند. اول دشمن را باید شناخت، بعد باید نقشه او را دانست. باید سیاست او را بشناسیم» (فرازی از فرمایشات مقام معظم رهبری: «دفاع، جزئی از هویت یک ملت زنده است. هر ملتی که نتواند از خود دفاع بکند، زنده نیست. هر ملتی هم که به فکر دفاع از خود نباشد و خود را آماده نکند، درواقع زنده نیست» (فرازی از فرمایشات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) پس از بازدید از ستاد کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۱۳۸۶/۸/۲۹).

اقتدار دفاعی

اقتدار از نظر ساختاری به معنای داشتن قابلیت‌های ابزاری نظام سیاسی در چارچوب سازماندهی توانایی‌های بالقوه و بالفعل می‌باشد. به عبارت دیگر هرگونه اقتدار ساختاری نیازمند سازماندهی قدرت ملی توسط نهادها و مراجع حکومتی است. از سوی دیگر، اقتدار از نظر هنجاری به نوعی رضایت و اختیار دلالت می‌دهد و بدین سان اقتدار، حق مشروع برای نفوذ یا هدایت رفتار دیگران است. اقتدار نیز مانند قدرت، وسیله رهبری دیگران است، اما پایه آن صرف زور یا مجازات نیست، بلکه همواره توأم با مشروعیت و توجیه است (رشید زاده، ۱۳۸۷: ۴۳). ماهیت اقتدار نیز همان قدرت است اگرچه در یک بیان عمومی می‌توان اقتدار را به معنای توانایی و قدرت مشروع و دارای نفوذ یا حق فرمان دادن و فرمان‌پذیری فرض نمود. اقتدار نیز مانند قدرت، وسیله رهبری دیگران است، اما پایه آن صرف زور یا مجازات نیست، بلکه همواره توأم با مشروعیت و توجیه است (عالم، ۱۳۸۷: ۴۳). به عقیده «هابز» قدرت عبارت از وسایلی است که برای دستیابی به امر مطلوبی در آینده در اختیار داریم. از دیدگاه «پارسونز» قدرت یعنی واسطه‌ای تعمیم‌یافته برای تضمین اجرای تعهدهای الزام‌آور واحدهایی در نظام سازمان جمعی، وقتی که تعهدها از لحاظ آثارشان بر اهداف جمعی مشروعیت می‌یابد. «ماکس وبر» قدرت را امکانی می‌داند که فاعل و دارنده آن برای تحمیل اراده خویش بر دیگری حتی در صورت مقاومت وی از آن استفاده می‌کند. فاعلان ممکن است اشخاص، گروه‌ها و یا دولت‌ها باشند. قدرت به طور کلی به ظرفیت و توانایی تأثیر گذاردن بر پدیده‌ها اشاره می‌کند (اسکندری و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۶). دفاع به عنوان اولویت ضروری هر نظام سیاسی، تدابیری برای ایجاد امنیت و آرامش است که توسط یک یا چند کشور برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اتخاذ می‌شود (جعفری، ۱۳۹۸: ۵۵).

در تعریفی دیگر، دفاع تدابیری است که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری دشمن یا دشمنان اتخاذ می‌شود و ابعاد مختلفی دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: دفاع اجتماعی-فرهنگی، دفاع نظامی، دفاع سیاسی و دفاع اقتصادی (کیانی، ۱۳۹۵: ۲۵). در اسلام و حقوق بین‌الملل، بر مقوله صلح تأکید فراوان شده است و اصولی‌ترین روش عقلا، زندگی در سایه صلح است؛ اما توجه به این نکته مهم است اگر قدرت نیروهای مسلح و دفاعی وجود نداشته «تهدید به تهاجم «یا» تهاجم» وجود دارد و در این صورت مشکلات جنگ و یا سایه جنگ وجود خواهد داشت. نظر به اینکه بنیان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران بر پایه تعالیم اسلامی استوار است و اقتدار موردنظر در این نظام باید مبتنی بر تعالیم دینی باشد (اسکندری و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۷).

اقتدار دفاعی و بیانیه گام دوم انقلاب

رهبر حکیم انقلاب اسلامی با صدور «بیانیه گام دوم انقلاب» در ۲۲ بهمن ۱۳۹۷ به تبیین دستاوردهای شگرف چهار دهه گذشته انقلاب اسلامی پرداخته و توصیه‌های اساسی به‌منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرمودند. در این بیانیه در مورد اقتدار دفاعی آمده است: نماد پُراپهت و باشکوه و افتخارآمیز ایستادگی در برابر قلدران و زورگویان و مستکبران جهان و در رأس آنان آمریکای جهان‌خوار و جنایتکار، روزبه‌روز برجسته‌تر شد. در تمام این چهل سال، تسلیم‌ناپذیری و صیانت و پاسداری از انقلاب و عظمت و هیبت الهی آن و گردن برافراشته آن در مقابل دولت‌های متکبر و مستکبر، خصوصیت شناخته‌شده ایران و ایرانی به‌ویژه جوانان این مرزوبوم به شمار می‌رفته است. قدرت‌های انحصارگر جهان که همواره حیات خود را در دست‌اندازی به استقلال دیگر کشورها و پایمال کردن منافع حیاتی آن‌ها برای مقاصد شوم خود دانسته‌اند، در برابر ایران اسلامی و انقلابی، اعتراف به ناتوانی کردند. ملت ایران در فضای حیات بخش انقلاب توانست نخست دست‌نشانده آمریکا و عنصر خائن به ملت را از کشور براند و پس از آن هم تا امروز از سلطه دوباره قلدران جهانی بر کشور با قدرت و شدت جلوگیری کند. ایران مقتدر، امروز هم مانند آغاز انقلاب با چالش‌های مستکبران روبه‌رو است اما با تفاوتی کاملاً معنی دار. اگر آن روز چالش با آمریکا بر سر کوتاه کردن دست عمال بیگانه یا تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی در تهران یا رسوا کردن لانه‌ی جاسوسی بود، امروز چالش بر سر حضور ایران مقتدر

در مرزهای رژیم صهیونیستی و برچیدن بساط نفوذ نامشروع آمریکا از منطقه‌ی غرب آسیا و حمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی و دفاع از پرچم برافراشته‌ی حزب الله و مقاومت در سراسر این منطقه است و اگر آن روز، مشکل غرب جلوگیری از خرید تسلیحات ابتدایی برای ایران بود، امروز مشکل او جلوگیری از انتقال سلاح‌های پیشرفته‌ی ایرانی به نیروهای مقاومت است و اگر آن روز گمان آمریکا آن بود که با چند ایرانی خودفروخته یا با چند هواپیما و بالگرد خواهد توانست بر نظام اسلامی و مکت ایران فائق آید، امروز برای مقابله‌ی سیاسی و امنیتی با جمهوری اسلامی، خود را محتاج به یک ائتلاف بزرگ از مه‌ها دولت معاند یا مرعوب می‌بیند و البته بازهم در رویارویی، شکست می‌خورد. ایران به برکت انقلاب، اکنون در جایگاهی متعالی و شایسته‌ی مکت ایران در چشم جهانیان و عبور کرده از بسی گردنه‌های دشوار در مسائل اساسی خویش است. امروز مکت ایران علاوه بر آمریکای جنایتکار، تعدادی از دولت‌های اروپایی را نیز خدعه گر و غیرقابل اعتماد می‌داند. دولت جمهوری اسلامی باید مرزبندی خود را با آن‌ها با دقت حفظ کند؛ از ارزش‌های انقلابی و ملی خود، یک گام هم عقب‌نشینی نکند؛ از تهدیدهای پوچ آنان نهراسد و در همه حال، عزت کشور و مکت خود را در نظر داشته باشد و حکیمانه و مصلحت جویانه و البته از موضع انقلابی، مشکلات قابل حل خود را با آنان حل کند. در مورد آمریکا حل هیچ مشکلی متصور نیست و مذاکره با آن جز زیان مادی و معنوی محصولی نخواهد داشت.

پدافند هوایی

پدافند هوایی عبارت است از کلیه اعمال و اقداماتی که به منظور انهدام، خنثی کردن و یا تقلیل اثرات عملیات هواپیماها، موشک‌های بالستیک و سایر انواع موشک‌های هوایی دشمن در هوا انجام می‌گیرد و شامل پدافند هوایی عامل و غیرعامل هست. پدافند بر دو نوع است: پدافند عامل: عملیات پدافندی که توسط هواپیماها، توپخانه‌های پدافند هوایی و سایر جنگ افزارها (که در رل پدافند هوایی می‌باشند) به اضافه جنگ‌های الکترونیکی و عملیات ضد جنگ های الکترونیکی به منظور نابود ساختن و برطرف نمودن اثرات آفند هوایی دشمن انجام می‌گیرد. پدافند غیرعامل: پوشش، اختفاء، استتار، فریب، پراکندگی و حفاظت ساختمان‌ها و تأسیسات برای به حداقل رسانیدن اثرات خسارات ناشی از تهاجم هوایی دشمن (رستمی ۱۳۷۸: ۲۰۸).

تعریف وزارت دفاع آمریکا از پدافند هوایی: ابزارها، تکنیک‌ها و سازمان‌های اختصاص داده شده به منظور جلوگیری و یا به حداقل رساندن اثرات حمله توسط هواپیماها و یا موشک‌های هدایت شونده دشمن را پدافند هوایی گویند. فرهنگ لغت انگلیسی، وزارت دفاع آمریکا، ۲۰۱۵ م در تعریف دیگری، پدافند هوایی به معنی دفاع در برابر هجوم یا تکرار هواپیماست و شامل مجموعه اقداماتی است که با استفاده از سلاح و تجهیزات نظامی به منظور انهدام، خنثی‌سازی و یا تقلیل اثرات عملیات هواپیماها، موشک‌های بالستیک و سایر انواع موشک‌های دشمن در هوا انجام می‌گردد (محمودی سنجر، ۱۳۸۵: ۱۰۹).

فرایند اجرای مأموریت پدافند هوایی

(۱) کشف اشیاء پرنده به کمک سامانه‌های راداری و دیده‌بانی بصری و سایر حساسه‌ها

(۲) شناسایی (طبقه‌بندی)

(۳) رهگیری

(۴) درگیری و انهدام (آئین‌نامه ۳۱-۲۷/ق پ ه ک، بازنگری ۱۳۹۹).

نیروی پدافند هوایی

عنوانی برای پدافند هوایی پس از انتزاع از قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) آجا و تشکیل این نیرو در خردادماه ۱۳۹۷ به دستور فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی) که وظیفه دفاع از حریم هوایی کشور را بر عهده دارد. در ساختار تشکیلاتی جدید با در اختیار داشتن فرماندهی اطلاعات و شناسایی، شبکه راداری، موشکی و توپخانه‌ای و دیده‌بانی و سامانه‌های پشتیبانی رزمی و عمومی یگان‌های یاد شده، از طریق سامانه فرماندهی و کنترل نیروی پدافند هوایی مسئولیت اجرای عملیات پدافند هوایی تحت کنترل عملیاتی قرارگاه پدافند هوایی کل کشور را بر عهده دارد (شاملو، ۱۴۰۰: ۱۴).

تهدید هوایی

هر نوع عملیات هوایی دشمن که وضعیت آفندی یا پدافندی و پشتیبانی نیروهای خودی را به مخاطره می‌اندازد (نوروزی، ۱۳۸۵: ۲۷۷). تهدید هوایی را می‌توان از نقطه نظر مختلف تقسیم‌بندی نمود، به عنوان مثال از دیدگاه مکانی و حیطه اثرگذاری به سه نوع نقطه‌ای، منطقه‌ای و سراسری تقسیم‌بندی می‌شود که در این صورت شبکه پدافند هوایی نیز بر همین اساس می‌تواند مأموریت

های مقابله را در این سطوح انجام دهد و یک یا چندین سامانه را با تهدیدهای هوایی درگیر نمایند (نیروی هوافضای سپاه، آئین نامه عملیات پدافند هوایی، ۱۳۹۳: ۵۷).

کسب و حفظ برتری هوایی

کسب و برتری هوایی مستلزم فعالیت مشترک پدافند هوایی و نیروی هوایی با محوریت پدافند هوایی است. چون در مسیر رسیدن به این مهم آن بخش از هواپیماهای نیروی هوایی که به عنوان هواپیماهای طرح پدافندی و جزئی از سلاح های پدافند هوایی تعریف شده اند در کنار سایر تجهیزات و تسلیحات پدافندی شامل انواع سامانه های راداری، موشکی، توپخانه ای و غیره در بردهای بلند، متوسط و کوتاه قرار گرفته تا برتری هوایی در سطوح نسبی و مطلق و در زمان و محدوده مشخص ایجاد گردد.

چارچوب مفهومی

با نگرش به اطلاعات گردآوری شده در قالب مطالعه منابع (ادبیات تحقیق، مصاحبه با صاحب نظران و پیشینه تحقیق)، الگوی مفهومی تحقیق برابر شکل شماره یک ارائه می گردد.

شکل ۱. چارچوب مفهومی تحقیق (محققین ساخته، ۱۴۰۲)

پیشینه پژوهش

۱) فتح‌الله کلانتری در مقاله‌ای تحت عنوان «تأثیر اقتدار دفاعی بر اقتدار سیاسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» از نوع کاربردی - توسعه‌ای و روش توصیفی - تحلیلی با طرح پرسش اصلی «اقتدار دفاعی بر اقتدار سیاسی جمهوری اسلامی ایران چه تأثیری دارد؟» به بررسی موضوع پرداخته و نتیجه‌گیری می‌نماید که «گفتگو و روابط سیاسی به‌تنهایی نمی‌تواند باعث اقتدار سیاسی شود» و دستیابی به اقتدار سیاسی را زمانی ممکن می‌داند که اقتدار دفاعی به‌عنوان پشتوانه گفتگو و روابط سیاسی قرار گیرد. محقق همچنین اقتدار سیاسی را در دو بخش عنوان کرده که یک بخش آن ظاهری و بخش دیگر آن باطنی است. بخش ظاهری را همان گفتگو و روابط سیاسی و بخش باطنی را قدرت دفاعی بازدارنده، به‌منظور خنثی کردن تهدیدات عنوان نموده است. درنهایت اقتدار سیاسی مردمی و اقتدار دفاعی مردم پایه را نیز از نمادهای اصلی اقتدار میدانی معرفی می‌کند.

۲) علی اصغر بالا زاده و محمد اسماعیل شریفان (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «بهره‌گیری از قدرت هوایی برای ارتقای قدرت ملی» از نوع کاربردی و روش توصیفی - تحلیلی با طرح پرسش «نقش قدرت هوایی در ارتقای و حفظ قدرت ملی کشور چگونه است؟» به بررسی موضوع پرداخته و نتیجه کلی تحقیق آن است که قدرت هوایی ضمن اینکه در تعامل نزدیکی با قدرت ملی کشورها است، در راستای تأمین منافع ملی نیز توانایی «تأثیرگذاری و ایجاد تغییر و تحمیل اراده از طریق هوا و/یا فضا را در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی» دارد. به عبارتی بر منافع ملی و اهداف بلند مدت تکیه دارد، در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی گسترش یافته و با ملّت‌ها و سیاستمداران در تعامل است. آن‌ها منابع و ابزارهای قدرت هوایی را فراگیر و برگرفته از منابع ملی و در دسترس می‌دانند که دربرگیرنده تمامی مؤلفه‌های قدرت ملی یک کشور است. در ادامه نتیجه‌گیری، قدرت هوایی را توان کلی ملت برای پرواز، غیرقابل تقسیم، توان فیزیکی پرواز برای اعمال حق سیاسی، حاکمیت پرواز و تسلط بر فضای هوایی موجود و خوداتکایی در تأمین سامانه‌ها و تجهیزات عنوان می‌نمایند که شامل عناصر هوا به‌عنوان صحنه سوم جنگ، پایگاه‌های هوایی و فضایی، فناوری‌های هوایی، منابع و سرمایه‌های انسانی و سازمانی، دکترین، سیاست‌ها، طرح‌ها و راهبردهای نظامی و روحیه، اراده و انگیزه‌های دینی و ملی است.

۳) پاشایی هولاسو و شفقت (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «بهینه‌سازی اقتدار دفاعی - امنیتی با رویکرد پدافند غیرعامل» از نوع کاربردی و روش توصیفی تحلیلی، تعداد ۳۸ عامل که بر اقتدار دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد پدافند غیرعامل تأثیرگذار است را احصاء نموده است.

۴) اسکندری و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «اقتدار راهبردی دفاعی ارتش جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات در افق بیانیه گام دوم انقلاب» از نوع کاربردی و روش توصیفی تحلیلی با طرح سؤال «اقتدار راهبردی دفاعی ارتش جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات در افق بیانیه گام دوم انقلاب چگونه است؟» به بررسی موضوع پرداخته و در پایان پنج راهبرد اصلی را ارائه نموده و عنوان می‌نماید جهت ارتقای اقتدار راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران در برابر تهدیدات باید ظرفیت‌های موجود در هر کدام از راهبردها را مورد توجه قرار داد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و به روش آمیخته است. داده‌ها به دو روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است. در روش میدانی ضمن مصاحبه با خبرگان، با طرح پرسش‌های فرعی نظر متخصصین امر در مورد پرسش اصلی پژوهش از طریق پرسشنامه گردآوری گردیده است. اطلاعات گردآوری شده از مصاحبه با خبرگان به روش تحلیل گفتمان و اطلاعات گردآوری شده از پرسشنامه از طریق نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته است. در تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی محتوایی و برای تعیین پایایی آزمودنی‌ها از روش آلفای کرونباخ استفاده شده که معادل ۰/۸۱ به دست آمده است. در این تحقیق نیروی پدافند هوایی متغیر مستقل کلان و نقش پدافند هوایی در اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران متغیر وابسته در نظر گرفته شده است تا به هدف اصلی تحقیق، «تبیین نقش نیروی پدافند هوایی آجا در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در افق بیانیه گام دوم انقلاب» پرداخته شود. جامعه آماری شامل فرماندهان، مسئولین و مدیران ارشد نیروهای مسلح در سطوح ستاد کل، آجا و نیروهای تابعه آن است که دارای حداقل سه سال سابقه کار در محل راهبردی هستند و با مأموریت پدافند هوایی آشنایی کامل دارند. دلیل توجیه‌گزینش این گروه به عنوان جامعه آماری، به این دلیل است که کارکنان آن به

جهت موقعیت شغلی (سابقه، تجربه و محل خدمت) از ویژگی‌های مناسب‌تری برخوردار هستند. بر این اساس جامعه آماری معادل ۲۵ نفر بوده و با توجه به اینکه این تعداد کمتر از ۱۰۰ نفر می‌باشند، بنابراین حجم نمونه تمام شمار و منطبق با جامعه آماری موردنظر قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

۱- ارائه یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از مصاحبه حضوری با مصاحبه‌شوندگان که از کارکنان باسابقه در نیروی پدافند هوایی آجا بوده و همگی در امور عملیاتی، مدیریتی، ستادی، فرماندهی و راهبردی خدمت نموده‌اند به شرح زیر می‌باشد:

۱- تمامی مصاحبه‌شوندگان به اتفاق معتقدند که نیروی پدافند هوایی با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد و قابلیت‌های ایجاد شده در کنار این مهم که دشمن به منظور دستیابی به اهداف مدنظر خود در زمان بحران موج اول حملات را بر پایه نبرد هوایی بنیان‌گذاری خواهد نمود، بلاشک اولین یگان‌ها و نیروهای اقدام‌کننده در صحنه نبرد می‌باشد و بدیهی است به هر میزان که قابلیت کسب و حفظ برتری هوایی داشته باشد به همان میزان از آزادی عمل نیروهای اقدام‌کننده ممانعت شده و غایت آن سیادت هوایی یا همان امنیت کامل حریم فضایی بدون هرگونه تحرک و فعالیت هوایی نیروهای هوایی دشمن جهت اقدام نیروهای سطحی می‌باشد و این همان قدرت دفاعی در صحنه نبرد است که جزئی از اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود.

۲- خبرگان همچنین معتقدند که آسمان امن ایران در پی امنیت فضایی ایجاد شده که منتج به افزایش ترانزیت شرکت‌های هواپیمایی از این محدوده گردیده است، در حوزه اقتصاد قابل تأمل بوده و توانسته است تا حدودی بر تراز تجاری جمهوری اسلامی ایران مؤثر واقع گردد. از آنجایی که قدرت اقتصادی از دیگر مؤلفه‌های قدرت ملی می‌باشد و چند سال اخیر نیز دشمنان بر آن تمرکز بیشتری نموده‌اند تا جایی که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) فرموده‌اند که «خزانه‌داری آمریکا اطاق جنگ دشمن است» (فرمایشات در دیدار با کارگران، ۹۷/۲/۱۰ و بیانات در دیدار با مسئولان نظام، ۹۷/۳/۲)، لذا هرگونه فعالیتی در توانمندسازی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران می‌تواند منجر به افزایش قدرت ملی و در پی آن ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران گردد.

۳- با توجه به اینکه اصل وجودی نیروهای نظامی بازدارندگی است و قدرت نظامی در این مورد تنها مسیر دستیابی به بازدارندگی کامل می‌باشد، تمامی مصاحبه‌شوندگان به اتفاق معتقدند که فعالیت‌های پدافند هوایی در زمان صلح در مورد تقویت این حوزه در تمام زمینه‌ها موجب افزایش قدرت بازدارندگی و در نتیجه ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران خواهد شد.

۴- اکثر خبرگان معتقدند که افزایش قدرت پدافند هوایی در راستای منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و رهنمودهای داهیانه ایشان در مورد پدافند هوایی که برگرفته شده از محیط شناسایی صحیح صحنه‌های نبرد آتی است به گونه مستقیم و از نظر برخی از صاحب‌نظران حتی بیشتر از سایر مؤلفه‌ها می‌تواند در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران تأثیرگذار باشد.

۲) تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف) تحلیل‌های توصیفی (جمعیت شناختی)

در قسمت پرسش‌های شناختی، اطلاعات توصیفی مربوط به مشخصات جامعه نمونه در قالب جدول شماره ۱ ارائه گردیده است.

جدول ۱: جمعیت شناختی جامعه آماری

جدول وضعیت تحصیلی جامعه نمونه			جدول وضعیت خدمتی جامعه نمونه		
درصد فراوانی	تعداد فراوانی	میزان تحصیلات	درصد فراوانی	تعداد فراوانی	سن خدمتی
۳۶٪	۹	دکتری	۱۶٪	۴	۳۱-۳۵
۴۸٪	۱۲	کارشناسی ارشد	۶۴٪	۱۶	۲۶-۳۰
۱۶٪	۴	کارشناسی	۲۰٪	۵	۲۱-۲۵
۱۰۰٪	۲۵	کل	۱۰۰٪	۲۵	کل

وضعیت خدمتی و تحصیلی جامعه نمونه به این شرح است: از ۲۵ نفر حجم نمونه، تعداد ۵ نفر معادل ۱۷ درصد دارای سن خدمتی بین ۲۱ الی ۲۵ سال، تعداد ۱۶ نفر معادل ۷۰ درصد دارای سن خدمتی بین ۲۶ الی ۳۰ سال و تعداد ۴ نفر معادل ۱۳ درصد دارای سن خدمتی بین ۳۱ الی ۳۵ سال هستند. از این تعداد، ۴ نفر معادل ۱۳ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، ۱۲ نفر معادل ۵۲ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و ۸ نفر معادل ۳۵ درصد دارای مدرک تحصیلی دکتري هستند.

ب) تجزیه و تحلیل کمی اطلاعات گردآوری شده از طریق پرسشنامه با بهره‌گیری از نرم‌افزار تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور استخراج نظر جامعه نمونه در مورد اهداف تحقیق، تعداد ۲۵ پرسش در قالب طیف لیکرت (شامل ۸ پرسش در مورد بازدارندگی، ۵ سؤال در مورد ترانزیت هوایی، ۶ سؤال در مورد کسب برتری هوایی و ۶ پرسش در مورد حفظ برتری هوایی) با جمع‌بندی نظر خبرگان استخراج که نتایج حاصله به شرح زیر تجزیه و تحلیل گردیده‌اند. شاخص‌های فراوانی پاسخ به هر یک از پرسش‌های پرسشنامه در جدول ۲ درج گردیده است.

جدول ۲: شاخص‌های فراوانی پاسخ به هر یک از سؤال‌های پرسشنامه

شماره سؤال	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	شماره سؤال	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	شماره سؤال	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
۱	۰	۰	۱	۳	۲۱	۱۰	۰	۱	۴	۱۶	۲	۱۸	۰	۰	۰	۴	۲۱
۲	۰	۰	۲	۲	۲۱	۱۱	۰	۲	۶	۱۴	۱	۱۹	۰	۰	۰	۳	۲۰
۳	۰	۲	۲	۳	۱۸	۱۲	۰	۱	۴	۱۸	۰	۲۰	۰	۰	۰	۶	۱۹
۴	۰	۰	۱	۲	۲۲	۱۳	۰	۳	۵	۱۵	۰	۲۱	۰	۰	۰	۶	۱۸
۵	۰	۱	۲	۲	۲۰	۱۴	۰	۰	۲	۱	۲۰	۲۲	۰	۰	۰	۳	۲۰
۶	۰	۱	۱	۴	۱۹	۱۵	۰	۰	۱	۴	۱۸	۲۳	۰	۲	۱	۴	۱۸
۷	۰	۱	۲	۲	۲۲	۱۶	۰	۰	۱	۵	۱۷	۲۴	۰	۲	۲	۲	۲۱
۸	۰	۱	۱	۱	۲۲	۱۷	۰	۰	۰	۳	۲۰	۲۵	۱	۲	۲	۳	۱۹
۹	۰	۲	۱	۱	۲۰												
تخمین فاصله‌ای میانگین جامعه آماری										$P\left[\bar{X} - Z_{\alpha/2} \cdot S_{\bar{X}} \leq \mu_X \leq \bar{X} + Z_{\alpha/2} \cdot S_{\bar{X}}\right] = 1 - \alpha$							
$Z_{\alpha/2} = \pm 1.96$										$P = 1 - \alpha = 95\% \Rightarrow \alpha = 5\% \Rightarrow \alpha/2 = 0.025$							

جدول ۳: تخمین فاصله‌ای میانگین جامعه آماری بر مبنای فرضیه‌های تحقیق

فرضیه‌ها	سؤال‌های مربوط به هر یک از فرضیه‌ها	میانگین کل	ارزیابی کیفی نهایی
فرضیه یکم	سؤال‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ و ۸	$83/75 \leq \mu \leq 89/74$	خیلی زیاد
فرضیه دوم	سؤال‌های ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲ و ۱۳	$59/40 \leq \mu \leq 59/23$	زیاد
فرضیه سوم	سؤال‌های ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸ و ۱۹	$82/37 \leq \mu \leq 91/25$	خیلی زیاد
فرضیه چهارم	سؤال‌های ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴ و ۲۵	$83/55 \leq \mu \leq 91/22$	خیلی زیاد

تحلیل تخمین فاصله‌ای میانگین جامعه آماری

افراد جامعه آماری با اطمینان ۹۵٪ اعتقاد دارند که بازدارندگی حداقل ۸۳/۷۵ و حداکثر ۸۹/۴۲ درصد و ترانزیت هوایی حداقل ۵۹/۲۳ و حداکثر ۶۹/۴۰ درصد در ارتقای پدافند هوایی و متعاقب آن در ارتقای سیستم دفاع ملی در زمان صلح و همچنین کسب برتری هوایی حداقل ۸۲/۳۷ و حداکثر ۹۱/۲۵ درصد و حفظ برتری هوایی حداقل ۸۳/۵۵ و حداکثر ۹۱/۲۲ درصد در ارتقای پدافند هوایی و متعاقب آن در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی ایران در زمان جنگ و بحران مؤثر هستند.

– نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل پاسخ پرسش‌های پرسش‌نامه نشان‌دهنده آن است که: نقش پدافند هوایی در زمان جنگ در دفاع ملی، کسب برتری هوایی در صحنه نبرد و در حفظ برتری هوایی در صحنه نبرد بسیار زیاد است. همچنین نقش پدافند هوایی در زمان صلح در دفاع ملی، رسیدن به اصل بازدارندگی کامل و افزایش سطح ترانزیت هوایی و در نهایت ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی زیاد می‌باشد.

– محاسبه میانگین تأثیر هر یک از ابعاد در نظر گرفته شده تحقیق در ارتقای اقتدار دفاعی

جدول ۴: وزن داده شده به مؤلفه‌های پدافند هوایی برابر نظر سنجی به عمل آمده از جامعه نمونه

بعد	مؤلفه	وزن اثرگذاری مؤلفه‌ها	وزن اثرگذاری ابعاد
در زمان صلح	بازدارندگی	۰/۳۶	۰/۴۸
	ترانزیت هوایی	۰/۱۲	
در زمان بحران	کسب برتری هوایی	۰/۳۰	۰/۵۲
	حفظ برتری هوایی	۰/۲۲	
جمع کل		۱/۰۰	۱/۰۰

جدول ۵: محاسبه درصد اثرگذاری کلی هر یک از مؤلفه‌های پدافند هوایی در ارتقاء اقتدار دفاعی

مؤلفه	وزن اثرگذاری مؤلفه	میانگین اثرگذاری	درصد میانگین اثرگذاری	درصد اثرگذاری مؤلفه بر مبنای وزن اثرگذاری مؤلفه
بازدارندگی	۰/۳۷	۸۷/۲۴	٪۲۶/۷۸	۳۸/۲۲
ترانزیت هوایی	۰/۱۱	۶۵/۳۲	٪۲۰/۰۵	۸/۵۲
کسب برتری هوایی	۰/۳۱	۸۶/۳۰	٪۲۶/۴۹	۳۱/۶۶
حفظ برتری هوایی	۰/۲۱	۸۶/۸۸	٪۲۶/۶۷	۲۱/۶۰
جمع کل	۱/۰۰	۳۲۵/۷۴	٪۱۰۰	۱۰۰

جدول ۶: محاسبه درصد اثرگذاری کلی هر یک از ابعاد پدافند هوایی در ارتقاء اقتدار دفاعی

بعد	وزن اثرگذاری بعد	میانگین اثرگذاری	درصد میانگین اثرگذاری	درصد اثرگذاری بعد بر مبنای وزن اثرگذاری بعد
در زمان صلح	۰/۴۸	۷۶/۲۸	۴۶/۸۳	۴۶/۷۴
در زمان جنگ	۰/۵۲	۸۶/۵۹	۵۳/۱۷	۵۳/۲۶
جمع کل	۱/۰۰	۱۶۲/۸۷	٪۱۰۰	۱۰۰

تحلیل وزن اثرگذاری هر یک از ابعاد و درصد اثرگذاری هر یک از مؤلفه‌های پدافند هوایی
ارتقای اقتدار دفاعی

– میانگین اوزان اختصاص داده شده توسط جامعه نمونه برای هر یک از مؤلفه‌ها و نهایتاً برای
هر یک از ابعاد برابر جدول فوق به دست آمده است. بررسی جداول ۴، ۵ و ۶ حکایت از آن دارد
که:

۱- اثربخشی پدافند هوایی در زمان بحران ۵۲٪ و در زمان صلح ۴۸٪ در ارتقای اقتدار دفاعی
جمهوری اسلامی می‌باشد.

۲- اثربخشی مؤلفه بازدارندگی در دفاع ملی ۳۸/۲۲٪، اثربخشی مؤلفه ترانزیت هوایی در دفاع
ملی ۸/۵۲٪، اثربخشی مؤلفه کسب برتری هوایی در دفاع ملی ۳۱/۶۶٪ و اثربخشی مؤلفه حفظ
برتری هوایی در دفاع ملی ۲۱/۶۰٪ می‌باشد.

ب) تجزیه و تحلیل کلی با تلاقی داده‌های کیفی و کمی گردآوری شده از مصاحبه و پرسشنامه:
بررسی داده‌های کمی نمایانگر آن است که قدرت پدافند هوایی در ارتقای سیستم دفاع ملی
بسیار مؤثر بوده و ارتقای آن موجب ارتقای حتمی سیستم دفاع ملی در شرایط زمانی متفاوت
خواهد شد. از تبدیل داده‌های کمی به تحلیل کیفی این گونه نتیجه‌گیری می‌شود که میزان
اثرگذاری پدافند هوایی در سیستم دفاع ملی کشور جمهوری اسلامی ایران خیلی زیاد بوده و لازم
است مسئولین ذی‌ربط همچون گذشته منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد پدافند
هوایی را نصب‌العین خود قرار داده و در راستای ارتقای هرچه بیشتر پدافند هوایی کشور اهتمام
ورزند.

آنچه از نتایج محاسبه شده در جداول ۴، ۵ و ۶ فراوان است آن می‌باشد که اگرچه ضریب اثرگذاری پدافند هوایی در زمان صلح ۴۸٪ و کمتر از زمان جنگ و بحران به‌دست آمده است لیکن ضریب اثرگذاری بازدارندگی معادل ۳۷٪ می‌باشد که هم در زمان صلح و هم در زمان جنگ بیشترین مقدار تأثیرگذاری است. از سوی دیگر با توجه به اینکه میانگین اثرگذاری و به دنبال آن درصد میانگین اثرگذاری مؤلفه بازدارندگی نیز همانند وزن این مؤلفه بیشتر از سایر مؤلفه‌ها به‌دست آمده است، اما درصد اثرگذاری آن بر مبنای وزن اثرگذاری مؤلفه در بین سایر مؤلفه‌ها نیز بیشتر گردیده و این به معنای آن است که در زمان فعلی که در صلح به سر می‌بریم می‌بایستی با جدیت و اهتمام بیشتری نسبت به شناسایی نقاط ضعف و قوت پدافند هوایی اقدام و با حداکثر توان در رفع نقاط ضعف به‌دست آمده اقدام و تقویت بیش از پیش نقاط قوت را در دستور کار قرار داد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در نبردهای امروزی سامانه‌های پدافند هوایی به‌عنوان اولین یگان درگیر شونده که عملیات آنان تا پایان نبرد ادامه خواهد داشت، با انواع تهاجمات هوایی از جمله هواپیماهای شناسایی، بمب افکن، رهگیر، بالگردها، هواپیماهای بدون سرنشین و موشک‌های هدایت‌شونده و بالستیکی که همگی از فناوری غیرقابل انکاری برخوردارند، روبرو خواهند شد. حال با توجه به اینکه یگان‌های پدافندی مأموریت دفاع از نیروهای سطحی و نقاط حیاتی کشور را بر عهده‌دارند می‌توان نتیجه گرفت که نیروهای پدافند هوایی در خط اول حمله قرار دارند و نقش بسیار مهمی در تأمین پدافند هوایی بر عهده‌دارند. پدافند هوایی با کسب و ارتقای سطح آمادگی، افزایش قابلیت اطمینان در سامانه‌ها و تجهیزات پدافندی، افزایش ضریب قابلیت بر سر پا ماندن و از کار انداختن قدرت دشمن با اتکا به نیروهای مؤمن و مخلص در کنار به‌کارگیری فناوری‌های نوین دفاعی که همگی از مشخصات نیروهای پدافند هوایی می‌باشند، موجب ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی و در پی آن ارتقای قدرت ملی و توان دفاعی کشور خواهد شد. این مسئله با تحقق هدف سیادت هوایی یا امنیت کامل حریم فضایی کشور جمهوری اسلامی ایران که در قالب مأموریت محوله به نیروی پدافند هوایی به‌صورت فرآیندی مستمر، مداوم و بدون هرگونه وقفه‌ای صورت می‌پذیرد، قابل

تشریح است. نتیجه حاصل شده از امنیت حوزه فضایی کشور جمهوری اسلامی ایران افزایش تعداد پروازهای عبوری در منطقه غرب و جنوب غرب آسیا از حریم هوایی کشور جمهوری اسلامی می باشد که خلبانان پروازهای بین‌المللی با درک صحیح از وضعیت موجود در انتخاب مسیرها و کریدورهای پروازی به گونه‌ای اقدام می‌نمایند تا بخش اعظم مسیر آن‌ها از همین فضا صورت پذیرد. با توجه به اینکه خدمات ناوبری و فرودگاهی به پروازهای مورد اشاره منجر به ورود ارز به کشور می‌گردد، بدیهی است به هر میزان که تعداد تردها افزایش یابد ارز بیشتری وارد چرخه اقتصادی کشور شده و این گونه درآمدها بخشی از مفهوم اقتصاد مقاومتی مبتنی بر استعدادهای درونی یا همان اقتصاد درون‌زا می‌باشد. در این حالت قدرت اقتصادی و به تبع آن قدرت ملی در روند رو به رشد قرار خواهند گرفت که می‌تواند دلیل دیگری مبنی بر نقش پدافند هوایی در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی و توان دفاعی کشور باشد.

کسب و حفظ برتری هوایی در طول هشت سال دفاع مقدس و در عملیات مختلفی همچون طریق‌القدس، فتح‌المبین، بیت‌المقدس، والفجر هشت و غیره نیز ثابت کرد که شرط رسیدن نیروهای سطحی به اهداف تعیین شده چیزی نیست جز ایجاد آسمان امن. نظر به اینکه برقراری امنیت در زمینه‌های متعددی شامل سرمایه‌گذاری، ایجاد شرایط لازم در حفظ و ارتقای بسترها و زیرساخت‌های اساسی، برنامه‌ریزی‌های بلندمدت در مدیریت سطوح کلان اقتصادی و ساختاری و همچنین امنیت فکری ملت مؤثر است، لذا پدافند هوایی که از مؤلفه‌های تأثیرگذار در ایجاد و ارتقای وضعیت امنیت می‌باشد، می‌تواند به عنوان یک بُعد اصلی و نقش‌آفرین در زمان‌های مختلف جنگ و صلح مدنظر قرار گیرد. به هر میزان که پدافند هوایی قوی‌تر باشد به همان میزان نیز ترس در دشمن به منظور انجام هرگونه تحرک و فعالیت هوایی نیز افزایش و احتمال حمله هوایی کاهش خواهد یافت. در چنین حالتی نیروهای دشمن قادر به جابجایی و نفوذ نخواهند بود، چراکه اصل اول طرح‌های عملیاتی که همان آسمان امن صحنه نبرد است، به علت قدرت بازدارندگی در پدافند هوایی کشور هدف، محقق نگردیده است. این اصل هم در زمان صلح و به عنوان بازدارنده کلی قبل از وقوع جنگ و هم در زمان جنگ به عنوان بازدارندگی در انجام عملیات دشمن قابل تأمل و دقت نظر است. افزایش عاقلانه مخارج دفاعی کشورها در راستای تقویت اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی و افزایش قدرت نظامی که بخشی از توان دفاعی و قدرت

ملی محسوب می‌گردد، کاهش هزینه‌های هنگفت زمان جنگ که ناشی از آسیب‌های وارده به بخش‌های مختلف کشور است را در پی دارد. از نتایج به‌دست‌آمده کیفی و کمی پژوهش، این گونه می‌توان نتیجه‌گیری نمود که پدافند هوایی در ارتقای اقتدار دفاعی جمهوری اسلامی و توان دفاعی کشور جمهوری اسلامی ایران بسیار نقش‌آفرین بوده و جزء کارآمدترین ارکان سامانه دفاع ملی در تقابل با سایر کشورها هست.

فهرست منابع

- قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی.
- بیانات حضرت امام خمینی (رحمه‌الله علیه)، صحیفه نور
- بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قابل دسترسی در WWW.Khamenei.ir
- بی نا، (۱۳۹۴)، آیین‌نامه عملیات پدافند هوایی، قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) آجا، دفتر مطالعات راهبردی.
- بی نا، آیین‌نامه ۲۷-۳۱ (۱۳۹۳) قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) کشور، تهران
- باقری، محمدحسن (۱۳۹۷)، جزوه درسی مبانی دفاع ملی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی
- بوزان، باری، (۱۳۸۹)، ایالات متحده و سیاست‌های جهانی در قرن بیست و یکم، مترجم: عبدالمجید حیدری، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پاشایی هولاسو، امین و شفقت، ابوطالب، (۱۳۹۹)، الگوی اقتدار دفاعی - امنیتی بر اساس گفتمان حضرت امام خمینی (ره)، فصلنامه مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، شماره ۵
- اسکندری، داریوش و فرزانه، عادل و بکایی، افشین، (۱۴۰۰)، اقتدار راهبردی دفاعی ارتش جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات در افق بیانیه گام دوم انقلاب، فصلنامه مطالعات مدیریتی دریا محور، شماره ۴، صص ۸۰-۶۲
- بیلیس، جان؛ جی ویرتز، جیمز و کوهن، الیوت (۱۳۸۳)، استراتژی در جهان معاصر: مقدمه‌ای بر مطالعات استراتژیک، چاپ دوم، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و پژوهش‌های بین‌الملل ابرار معاصر.
- جعفری، اصغر، (۱۳۹۸)، دیپلماسی دفاعی در اندیشه‌های مقام معظم رهبری، تهران، انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
- جمشیدی، محمد (۱۳۹۱)، جایگاه بازدارندگی متعارف در استراتژی دفاعی دولت اوپاما در قبال جمهوری اسلامی ایران، پژوهشنامه علوم سیاسی.
- رستمی، محمود، (۱۳۸۶)، فرهنگ واژه‌های نظامی، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات ایران سبز
- رشید زاده، فتح‌الله، (۱۳۸۷)، توسعه و تحکیم قدرت و اقتدار نظامی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مدیریت نظامی، شماره ۳۳
- شاملو، رضا، (۱۴۰۰)، رهنامه عملیاتی نپاجا، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های نپاجا
- عالم، عبدالرحمان، (۱۳۸۷)، بنیادهای علم سیاست، تهران، نشر نی
- عمید، حسن، (۱۳۸۹)، فرهنگ فارسی عمید، تهران: انتشارات میلاد نور.
- فرج‌پور علمداری، عباس (۱۳۹۶)، مجموعه سخنرانی‌های همایش‌های تخصصی اقتصاد دفاع، انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و پژوهش‌های راهبردی.

کیانی، سورنا، (۱۳۹۵)، الگوی راهبردی دفاع همه‌جانبه از منظر قرآن کریم، رساله دکتری، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.

کلاتری، فتح‌الله (بهار ۱۳۹۶)، تأثیر اقتدار دفاعی بر اقتدار سیاسی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجله سیاست دفاعی، سال ۲۵، شماره ۹۸.

کالینز، جان. ام (۱۳۷۳)، استراتژی بزرگ، ترجمه کوروش بایندر، چاپ اول، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.

محمد نژاد، میرعلی و نوروزی، محمدتقی، (۱۳۷۸)، فرهنگ استراتژیک، تهران: نشر سبا.

محمدی سنجر، علی، (۱۳۸۵)، فرهنگ اختصارات نظامی، تهران، نشر میعاد

منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۷۷)، نقش و جایگاه مردم در حکومت دینی، مجله کیهان فرهنگی، شماره ۱۴۲.

ناظمی اردکانی، مهدی (۱۳۹۳)، الگوی برآورد راهبردی توان دفاعی از بعد نیروی انسانی، فصلنامه راهبرد دفاعی، تهران: مرکز پژوهش‌های راهبردی دفاعی، سال دوازدهم، شماره ۴۷.

نوروزی، محمدتقی، (۱۳۸۵)، فرهنگ دفاعی - امنیتی، تهران: نشر سینا.

Buzan, Barry (2007 & 1991 , 1983) ; People, states and fear: An Agenda for International Security Studies in the post-cold war Era, London :Harvester wheatsheat publication.

Hornby, A S. (1989), Oxford Advanced Learner's Dictionary, Fourth Edition, Oxford University Press.

<http://www.vajehyab.com>

